

TÓTH FERENC

ZRÍNYI ÉS A FRANCIÁK MAGYARORSZÁGON 1664-BEN

Az 1664. évi magyarországi hadiesemények – köztük a szentgotthárdi csata – évfordulója ismét ráirányította a figyelmet azok hazai és külhoni forrásaira. A közelmúltban elsősorban R. Várkonyi Ágnes összefoglaló jellegű műveit és átfogó tanulmányait,¹ Etényi Nóra sajtó- és kommunikációtörténet szempontjából jelentős monográfiáját,² Hausner Gábor korabeli hadtudományi irodalom történetére vonatkozó munkáját,³ Pálffy Géza Zrínyi Miklós fővezéri címére⁴ és Négyesi Lajos csatatérkutatásra irányuló kutatási eredményeit⁵ szeretném kiemelni. Hasonlóan mérföldkő jelentőségűnek nevezhető az a többéves interdiszciplináris kutatások eredményeként létrejött kötet, amely meggyőzően és tudományos alapossággal foglalja össze Zrínyi-Újvár történetét.⁶ A külhoni szakirodalom elsősorban a forrásközlés terén hozott jelentős eredményeket, amelyek közül itt elsősorban az 1664-es hadjárat egyik fontos szemtanúja, Le Maistre abbé British Library-ben található részletes útleírásának kritikai kiadását kell megemlíteni.⁷

1 R. Várkonyi Ágnes, *Török világ és magyar külpolitika*. Budapest, 1975. R. Várkonyi Ágnes, *Europica varietas – Hungarica varietas. Tanulmányok*. Budapest, 1994. R. Várkonyi Ágnes, *Európa Zrínyije. Válogatott tanulmányok*. Budapest, 2010.

2 G. Etényi Nóra, *Hadszintér és nyilvánosság. A magyarországi török háború hírei a 17. századi német újságokban*. Budapest, 2003. G. Etényi Nóra: Reprezentáció Regensburgban 1664-ben. In: *A történettudomány szolgálatában. Tanulmányok a 70 éves Gecsényi Lajos tiszteletére*. Szerk. Baráth Magdolna – Molnár Antal. Budapest–Győr (Magyar Országos Levéltár), 2012, 133–148.

3 Hausner Gábor, *Márs könyvet olvas. Zrínyi Miklós és a 17. századi hadtudományi irodalom*. Budapest, 2013.

4 Pálffy Géza, *Zrínyi Miklós nagy napja. A vati hadimustra 1663. szeptember 17-én. A Marcal menti hadimustra 350. évfordulójának emlékére*. Pápa, 2013.

5 Négyesi Lajos, Henrik Ottendorf szentgotthárdi csatát ábrázoló metszetének hitelessége a terepen végzett kutatások tükrében. *Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények* 1998:1, 40–57. Uő, Válasz Dénes Józsefnek, avagy hitelesek-e a veduták? *Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények* 1998:4, 77–81.

6 Hausner Gábor – Padányi József (szerk.), *Zrínyi-Újvár emlékezete*. Budapest, 2012.

7 Charles Le Maistre, *Voyage en Allemagne, Hongrie et Italie 1664–1665*. Paris (Éd. L'Insulaire), 2003.

Franciaország a kora újkorban különlegesen jó kapcsolatokat ápolt az Oszmán Birodalommal. I. Ferenc uralkodásától kezdődően a Birodalom a Francia Királyság elsődleges kelet-európai szövetségese, és az 1535-ös kapitulációk óta a francia kereskedelem szempontjából is fontos partnerré vált. Franciaország kelet-európai külpolitikáját alapvetően meghatározta a Habsburg Birodalommal való évszázados küzdelme. A francia királyi udvar már a 16. és 17. század folyamán felismerte a kelet-európai Habsburg-ellenes szövetségek előnyeit, amelyek segítségével kétfrontos háborúra lehetett kényszeríteni ellenfelét. Ebben a törekvésben időnként sikeres támogatásra talált az Oszmán Birodalom, Svédország és Lengyelország mellett az Erdélyi Fejedelemség és a magyar kuruc mozgalom részéről. XIV. Lajos keleti politikájának tehát fontos elemét képezte a Habsburg-ellenes keleti szövetségi rendszer, amelyben a magyar elégedetlenek (*Malcontents*) is szerepet játszottak a 17. század második felétől egészen a Rákóczi-szabadságharcig. A magyar ellenzékkel való kapcsolatfelvétel kezdetei visszanyúlnak egészen Zrínyi Miklós koráig, aki kétségtelenül a korszak egyik meghatározó személyisége volt a francia államférfiak szemében is. Paradox módon az 1664-ben Magyarországra küldött francia expedíció, amely a korábbi Habsburg-ellenes francia külpolitika megcsúfolásának tűnhetett, vált éppen a magyar rendek és a francia diplomácia későbbi együttműködésének kezdőpontjává.

Az 1664-es események megértéséhez fontosnak tartjuk megemlíteni, hogy XIV. Lajos uralkodásának kezdetén ugyanakkor még egészen más elvek alapján szervezte a külpolitikáját, mint ahogyan a Napkirály fénykorában tapasztalható volt. A kora újkorban általában jónak nevezhető francia-oszmán viszonyt a 17. század derekán kisebb-nagyobb politikai változások zavarták meg. A francia diplomácia három területen is összeütközésbe került az Oszmán Birodalommal. A fiatal uralkodó európai presztízsének jelentős mértékben ártott volna az oszmán szövetség fenntartása, amely különösen az ekkor kiújuló török háborúk idején vált kínossá. A korábbi, békésen zajló földközi-tengeri francia kereskedelmet ebben az időszakban nagy mértékben veszélyeztette az algériai és tuniszi kalózkok tevékenysége, akik ellen időnként olyan katonai fellépéssel válaszolt a francia kormányzat, amely szintén konfliktushelyzetet teremtett a két hatalom kapcsolataiban. Jó példát szolgáltat erre az 1664-ben, a tuniszi kalóztámadásokat megtorló dzsidzselli (más néven dzsidzseri) expedíció.⁸ Végül, de nem utolsósorban Franciaország 1647 és 1669 között német és itáliai szövetségi rendszerei (Rajnai Szövetség, Velence) révén is több alkalommal összeütközésbe került az Oszmán Birodalommal. Az ún. kandiai (krétai) háború (1645–1669) során Franciaország katonai segítséget nyújtott a Velencei Köztársaság számára, amely 1658-ban az oszmán–francia diplomáciai kapcsolatok megszakításához vezetett és egészen 1665-ig nem is volt francia diplomáciai képviselő

⁸ Az expedíció történetére vonatkozóan újabban: Bernard Bachelot, *L'Expédition de Gigeri, 1664 – Un échec de Louis XIV en Algérie*. Clermont-Ferrand (Éd. Lemme), 2014.

Konstantinápolyban. XIV. Lajos későbbi uralkodása során pedig – az akkor kifejezetten jó oszmán–francia kapcsolatok dacára – még Konstantinápoly elfoglalására vonatkozó titkos tervezetek is készültek a francia kormányzat megbízásából.⁹

Az ifjú király politikáját alapvetően meghatározta Mazarin bíboros¹⁰ államminiszter kormányzata. Az itáliai származású Mazarin (olaszul Mazzarini), aki 1643-tól 1661-ig irányította a francia külügyeket, elsősorban az európai béke ügyét tartotta szemé előtt. Mazarin nagy jelentőséget tulajdonított a törökellenes európai küzdelmeknek, és végrendeletében jelentős összeget hagyott e célra. Az államminiszter halála után, 1661-ben XIV. Lajos jelentős hatalmi váltást hajtott végre az addigi kormányzatban, és elkezdte egyeduralmi rendszerének kiépítését. Mindez azonban nem jelentette azt, hogy radikális váltás következett be a francia külpolitikában, mivel a francia keleti diplomácia még sokáig a Mazarin által képviselt irányzatot folytatta. Ennek megnyilvánulása volt a kandiai háború további támogatása, illetve a Colbert hivatalba lépése utáni erőteljes kalózzellenes fellépések, amelyek közül a legjelentősebbnek a már említett 1664-es dzsidszelli expedíció számított. Az 1663–1664. évi török háborúba való francia beavatkozásra a Rajnai Szövetség keretein belül került sor, és részben a francia uralkodó presztízsháborújának tekinthető, amely az uralkodó nagyhatalmi ambícióit volt hivatott széles európai körben hangoztatni.¹¹

Ugyanakkor a várható spanyol örökösödési válság előrevetítette egy újabb Bourbon–Habsburg háború lehetőségét, amelyre mindkét udvarnak fel kellett készülni. Amint ismeretes, IV. Fülöp egészségi állapota meglehetősen gyenge volt, és folyamatosan számítani lehetett közeli halálára, amely 1665-ben be is következett. A trónörökös – II. Károly – szintén örökké gyenge egészségi állapota miatt nem jelenthetett garanciát e kérdés megnyugtató megoldására. Mindezek miatt a Habsburgok spanyol ágával való viszony alapvetően meghatározta a bécsi udvar külpolitikai irányultságát. I. Lipót uralkodásának kezdetén Portia miniszter játszott meghatározó szerepet az eseményekben. Ez utóbbi azonban nem volt alkalmas erre a feladatra. Az uralkodó bizalmát élvezte, ugyanakkor lassú, határozatlan egyénisége hátráltatta a fontos feladatok megoldását. Portia kormányzatát folyamatos kritikával illették a bécsi udvari körök. Egyedül a bécsi francia rezidens, Grémonville nyilatkozott pozitívan Portia grófról, akivel egyetértett a bécsi udvar spanyol orientációját illető bírálatában. A spanyol–francia háború során az osztrák Habsburg kormányzat támogatta a spanyolokat, de a

⁹ A leghíresebb ilyen tervezet Étienne Gravier d'Ortières márké 1685-ös küldetése után született. A küldetés és a tervezet története vonatkozólag lásd: Faruk Bilici, *XIV. Louis ve Istanbul'u fetih tasarisi – Louis XIV et son projet de conquête d'Istanbul*, Ankara (Türk Tarih Kurumu), 2004.

¹⁰ Mazarin életéről újabban: Simone Bertière, *Mazarin. Le maître du jeu*. Paris (Éd. de Fallois), 2007.

¹¹ Lucien Bély, *Les fondements de la politique étrangère de la France au temps de la bataille de Szentgotthárd*. In: Tóth Ferenc – Zágórhídi Czigány Balázs (szerk.), „Szentgotthárd–Vasvár 1664”. *Háború és béke a XVII. század második felében*. Szentgotthárd, 2004, 84–100.

török háború idején ezt a Spanyol Királyság nem viszonzta kellőképpen. Lipót szembesült minisztere alkalmatlanságával, de nem váltotta le kegyencét, hanem annak halála után nem töltötte be a *primado* posztot.¹²

Ebben a bonyolult helyzetben kerültek a magyarországi események az európai hatalmi küzdelmek porondjára. Az 1650-es években az oszmán–Habsburg viszonyokat az egyensúly fenntartására való törekvés jellemezte, és főleg a zsitvatoroki béke meghosszabbítása állt a két hatalom érdekében. A magyar rendek viszont egyre erőteljesebben követelték az ország visszafoglalását az uralkodótól, különösen Zrínyi Miklós színre lépése után. A békeállapot azonban nem volt felhőtlen a magyar végeken. Noha jelentős hadseregek nem ütköztek meg egymással, a katonai határvidéken állandó portyázások és betörések nyugtalanították a környéken élő lakosságot. Az egri várból kiinduló 1652-es török katonai portyák során például több mint száz magyart fűztek rabszíjra. Mindenesetre várható volt már ezekben az években, hogy hamarosan jelentősebb oszmán haderők is felvonulnak Magyarországon. II. Rákóczi György engedély nélküli lengyel hadjárata kiváló ürügyet nyújtott erre. A majdnem félévszázados, békésnek mondható viszony végéhez az Oszmán Birodalom irányításában bekövetkezett változások is hozzájárultak. Az 1656-ban hatalomra került új nagyvezír, Köprülü Mehmed aktív külpolitikába kezdett, amelynek első fontos eredménye a II. Rákóczi György elleni fellépés volt. Az erdélyi török hadjáratok elleni katonai válasza Portia nem tartotta megfelelőnek a császári hadsereget, és hiányolta a háború pénzügyi alapjait. Hasonló megfontolások járultak később a vasvári béke aláírásához is. A francia diplomácia ekkor kezdte felismerni a magyar rendekben rejlő potenciális lehetőségeket.¹³

A francia diplomácia régi hagyományait követő Henri de la Tour d’Auvergne, Turenne vicomte-ja – a híres Turenne marsall hadvezér – rögtön megpróbálta megragadni a Zrínyi körül csoportosuló magyar elégedetlenek kínálta lehetőséget. A harmincéves háborúban harcedzett, egyébként protestáns származású francia hadvezér jól emlékezett az I. Rákóczi György seregei által 1645-ben végrehajtott hadműveletekre, amelyek kiválóan elősegítették a francia és svéd csapatok tevékenységét, azáltal hogy jelentős birodalmi haderőt foglaltak le a császárváros védelmében. Turenne magyarországi terveinek fő kovácsolója a fiatal és tehetséges katonatiszt-diplomata, Henri de Massue, Ruvigny márkija (1648–1720) volt.¹⁴ Ő folytatott sikeres tárgyalásokat az ifjú Bethlen Miklóssal, aki bécsi tanulóévei után 1663-ban találkozott vele Párizsban, és informálta a magyar rendek sérelmeiről és a bécsi udvarral szembeni fenntartásaikról. Ruvigny híven tájékoztatta Turenne-t a helyzetről, és Bethlentől további tájékoztatást kért a magyarországi helyzet alakulásáról. Bethlen hazatérése után kapcsolatba lépett

12 Jean Bérenger, *Léopold Ier (1640-1705) fondateur de la puissance autrichienne*. Paris (PUF), 2004, 200–209.

13 Tóth Ferenc, *Saint-Gotthard 1664. Une bataille européenne*. Paris (Ed. Lavauzelle), 2007, 123–145.

14 Jean Bérenger, *Turenne*. Paris (Fayard), 1987, 370–372.

Zrínyivel, aki egyébként nagy csodálattal tekintett Turenne marsallra – számára ő volt a *parfait capitaine* vagy *perfetto capitano* – és zseniális katonai teljesítményére. Bethlen titkos levelezést épített ki Ruvigny-vel, aki rendszeresen beszámolt Turenne-nek az események alakulásáról. 1664 júliusában – amikor a francia király által küldött kontingens gyakorlatilag már Montecuccoli vezetése alatt manőverezett Magyarországon – Bethlen arról számolt be Ruvigny-nek, hogy a magyarországi rendek egésze, nemcsak a protestánsok, hanem a katolikusok is, erősen elleneztek a bécsi udvar politikáját. Turenne másik fő informátora a bécsi francia rezidens, Grémonville volt, aki szintén fontos szerepet játszott a magyar elégedetlenekkel való kapcsolat kialakításában.¹⁵

Ebben a helyzetben került sor a katonai segítségnyújtásra, amelynek egyértelműen kettős célja volt: egyrészt a katonai demonstráció, másrészt a magyar elégedetlen rendekkel való kapcsolatok elmélyítése. A francia segélyhad Magyarországra küldését I. Lipót császár követe, Strozzi gróf kérésére ígérte meg XIV. Lajos 1664. január 12-én. A francia király, mint a Rajnai Szövetség aktív tagja – Elzász grófjaként – 6000 fős francia haderőt, valamint számos önkéntes nemesifjút küldött a császár megsegítésére. A francia segélyhaderő parancsnoka Jean de Coligny-Saligny gróf volt. Családja a hugenotta háborúból ismert Coligny admirálistól származott. Jean de Coligny-Saligny, akit röviden csak Coligny grófként emlegetnek a források, 1617-ben született a család Saligny kastélyában. Tanulmányai után apja Richelieu bíboros apródjaként az udvari karrier felé irányította, ahol hamarosan az Alexandre Dumas által elhíresedett királyi muskétások soraiba lépett. A harmincéves háború végén Condé herceg szolgálatába állt, és részt vett a híres lens-i csatában is (1648. augusztus 26.). A Fronde alatt és azt követően is Condé kíséretében tartózkodott, és csak 1659-ben tért vissza a herceggel Franciaországba. XIV. Lajos megkülönböztetett kegyeivel igyekezett leválasztani a lázadó szellemű Condé herceg társaságáról. Ezt célozta az 1664-es magyarországi hadjárat francia segélycsapatainak parancsnokává történő kinevezése is. Coligny 1670 után betegsége miatt visszavonult, és motte-saint-jean-i kastélyában hunyt el 1683. április 16-án.¹⁶ Visszaemlékezéseiben részletesen beszámolt a magyarországi hadjárat eseményeiről is.

A francia csapatok egy része – főleg a gyalogság – Metz-ben gyülekezett, majd onnan német területeken továbbhaladva Donauwörth-nél szálltak hajóra és jutottak el Bécsig. A sereg másik része – a lovasság zöme – Itálián keresztül érkezett magyar földre. Ez a kontingens előzőleg egy másik katonai feladatot is végrehajtott, amelynek célja francia diplomáciai sérelmekért való elégtétel volt. Az eseményeket 1662. augusztus 20-ára vezethetjük vissza, amikor is Rómában

15 Philippe Roy, Turenne et la Hongrie ou la genèse de la diversion de Hongrie. In: „Szentgottárd–Vasvár 1664”, 125–138.

16 Coligny gróf életrajzához lásd *Mémoires du comte Coligny-Saligny*. Szerk. M. Mommerque. Paris, 1841, I–XXXIII.

a pápa korzikai testőrei a francia követ, Créqui herceg¹⁷ kíséretéhez tartozó több személyt megöltek és megsebesítettek. A diplomáciai incidenst végül a katonai jelenlét hatására a pisai szerződés (1664. február 12.) simította el, amely egyértelműen XIV. Lajos egyik első külpolitikai sikerének tekinthető.¹⁸ Az itáliai sereg itineráriuma elég részletesen nyomon követhető, a gyülekezőhelyül kijelölt Marburg (ma Maribor Szlovéniában) helyett végül egy muravidéki kis horvát faluban találkoztak a Bissy brigadéros vezette itáliai lovascsapatok a Coligny gróf vezetésével idevonuló gyalogsággal, hogy onnan indulva csatlakozhassanak a Montecuccoli vezette főszereghez, amely ekkorra már a Rábához sietett az ellenség feltartóztatására. A Coligny vezette francia egységek Bécsbe érkezését Zrínyi és titkos tanácsosa Vitnyédy István nagy örömmel fogadták 1664. július elején. Vitnyédyt ebéden is vendégül látták, amelyről így számolt be Zrínyinek: „senki egészségéért nem ittak az mi részünkön valók közül, egyedül Nagyságodért és nagy contestatiokat tettek nemzetünkhöz való kész szolgálatjokru, nyilván mondották az asztal felett, nem ő fölségéért, hanem miérettünk jöttenek.”¹⁹

Az egyesült keresztény sereg végül sikeresen megállította az oszmán hadak előrenyomulását: a Rába vonalánál, Körmendnél meghiúsította az átkelést, majd folyó másik partján folyamatosan kísérve őket Szengotthárdig, a Nagyfalunál átkelt törökök állásait augusztus 1-jén a seregük elitjének számító janicsár csapatok zömével együtt sikeresen elpusztította. A hadműveletekben a francia segélycsapatok fontos szerepet játszottak, és ezt már a korabeli közvélemény számára is egyértelművé tették az Európa-szerte közreadott, magukat a Birodalom megmentőjeként aposztrofáló jelentéseikben. A hadellátás nehézségei miatt a császári hadvezetéssel való konfliktusok egyre gyakoribbakká váltak, míg a magyarok iránti szimpátia – ezzel arányosan – kétségkívül erősödött a franciák soraiban. A csata után néhány nappal megkötött vasvári béke híre ezt az érdekszövetséget még jobban elmélyítette. A korábbi kutatások alapján a franciák és magyarok közötti kapcsolatok Bécsben mutatkoznak meg leginkább, de a frissebb kutatásaim alapján már augusztus 11-én a Szombathelyen tartózkodó francia tisztek a magyarokkal karöltve kárhoztatták a császári hadvezetés tehetetlenségét. Coligny gróf 1664. augusztus 11-én Raimondo Montecuccoli főparancsnokhoz írott levelében már beszámolt a serege kritikus helyzetéről. A levél témája a Szentgotthárdra utánpótlást szállító szekérkonvojt kirabló török rablótámadás mérlege és a minden bizonnyal a közelben vonuló francia csapatok elmulasztott védelmének jelzése volt. A levél megerősíti, hogy az ellátás komoly nehézségeit az utánpótlás elmaradása okozta, amelynek a katasztrofális következményeiről már három nap múlva, augusztus 14-én írt levelében így fo-

17 Charles III de Blanchefort-Créquy (1623–1687), Créqui lovagja majd hercege, 1662-ben római nagykövet.

18 Stéphane Haffemayer, *L'affaire des gardes corses et l'opinion publique* (20 août 1662 – 12 février 1664). In: Lucien Bély – Géraud Poumarède (ed.), *L'incident diplomatique XVIe–XVIIIe siècle*. Paris (Éd. Pedone), 2010, 306.

19 Idézi Klaniczay Tibor, *Zrínyi Miklós*. Budapest, 1964². 782.

galmaz: „Megkaptam Méltóságod levelét, amelyben megparancsolja, hogy küldjem el mindazok listáját, akik harcképes állapotban vannak, mire én összehívtam a főtisztjeinket és csapataink ezredeseit, és úgy láttuk, hogy seregeinket a nyomorúság és szükség oly mértékben sújtotta, hogy naponta annyi beteg katonára esik ágyának, hogy lehetetlenség megmondani, hogy mennyi, mivel minden pillanatban újabbak esnek le a lábukról, és tegnap óta több mint kétszázan betegedtek meg a lovasságnál és a gyalogságnál...”²⁰

A levél keltezése érdekes a helytörténet szempontjából, a humanista szellemű francia katonára a város ókori latin nevét, Sabaria-t használja, ami arra utal, hogy ismerhette a hely történelmét, és valószínűleg meglátogatta a város műemlékeit. Ekkor minden bizonnyal arról is megbizonyosodhatott, hogy a helyi hagyomány hogyan őrzi a legnépszerűbb francia szent, Tours-i Szent Márton születésének tradícióját. Érdekes összehasonlítani Coligny levelét Raimondo Montecuccoli egy 1664. augusztus 14-ről fennmaradt feljegyzésével, amelyben sommásan így írt az itt tartózkodó franciák felforgató magatartásáról: „Stein am Anger, 1664. augusztus 14. [...] a franciák azt terjesztik a magyarok között, hogy a franciák Magyarország megvédői és a németek csak azon fáradoznak, hogyan nyomhatják el őket, és amíg a németek a vidéken élőködnek, addig a franciák a saját pénzüket költik, és hogy a Franciaország meg tudná védeni a magyarokat a hazájuk javainak elfecsérlése nélkül is.”²¹

A magyar és francia nemesek közötti kapcsolatokra való utalás érdekes megvilágításba helyezi Coligny szombathelyi keltezésű levelét, hiszen ez azt tanúsítja, a korábbi kutatások eredményeivel ellentétben, hogy magyar és francia elit közötti titkos politikai kapcsolatfelvétel már a csata utáni héten, Szombathelyen megtörtént. A további kutatások talán kiderítik, hogy kik és hogyan vettek részt ebben a kapcsolatfelvételben, amelynek következményei a Wesselényi-féle összeesküvés és a kuruc mozgalmak szoros francia kapcsolataiban hozták meg eredményüket. Mindenesetre a francia és magyar nemesek egyformán érezhették a vasvári béke méltatlanságát, hiszen Coligny egy későbbi levelében így írt erről: „Olyan ostobák voltunk, hogy békét csináltunk Magyarországon...”²²

20 „J’ay receu ce matin la lettre de Vostre Excellence par laquelle elle m’ordonne de luy envoyer une liste de ce que vous de gens en estat de servir sur quoy ayant fait assembler nos officiers généraux et colonels des troupes nous avons trouvé que la misère et la nécessité ont tellement abbatu nos troupes et qu’il tombe tous les jours tant de soldats malades qu’il est impossible de vous pouvoir dire positivement ce qu’on peut avoir parce qu’à tous moments il nous tombe des malades et depuis hier au soir il y a plus de deux cents malades dans la cavalerie et dans l’infanterie ...” ÖStA KA Alte Feldakten 1664 – Karton 163 (Türkenkrieg VIII) fol. 713–714.

21 „Stein am Anger 14 agosto 1664. Miniferisce l’abate F. Martino /: e prima l’aveva detto Nadasti:/ che li Francesi spargono fra gli Ungheri che essi Francesi sono i difensori dell’Ungheria; che gli Alemanni cercano di oppimerli, e che non combattono bene; che gli Alemanni vivono sul paese; ma che, Francesi spendono del loro; et che senza dispendio della patria possono sempre gli Ungheri esser difesi dalla Francia.” ÖStA KA Alte Feldakten 1664 – Karton 156 (Türkenkrieg, Journale und Memoires) n° 149.

22 *Mémoires du comte Coligny*, XXX.

A franciákat Kőszegtől Vitnyédy István kísérte tovább Sopronig, ahol saját házába szállíttatta a sebesülteket, és többször is megvendégelte a francia tiszteket és önkénteseket. Az itt szövődött baráti kapcsolatok ékes tanúságát szolgáltatja az a 42 aláírás és bejegyzés, amely az ifjú Vitnyédy Pál album amicorumában szerepel.²³ Vitnyédy fiával egészen Bécsig kísérte a franciákat, tovább mélyítve a barátságukat.

Amikor Zrínyi és a francia tisztek Bécsben találkoztak, a közös sérelmeik és a kölcsönös szimpátia még szorosabb kapcsolatot hozott létre köztük. A magyarokkal való kapcsolatokról a Brissac herceg kíséretében utazó Charles Le Maistre – a korábban ismeretlennek tartott abbé – is beszámolt.²⁴ A párizsi Sorbonne-on végzett Le Maistre útleírásában nagy csodálattal nyilatkozott Zrínyiről: „Soha nem láttam e magyar nagyúrnál szebb termetűt és élesebb elméjűt. Magas, erőteljes és arányos termete volt. De mondhatjuk úgy is, hogy az övé volt a leginkább tetszetős és előnyös, egyszóval ez uraságot a nagyság jellemezte. Jól beszélt a saját nyelvén kívül a németet, az olaszt és a latint. Amíg Bécsben voltunk a legfőbb tevékenysége arra irányult, hogy a lehető legjobban megvendégelje a franciákat.”²⁵

Zrínyi és Vitnyédyek egészen október közepéig szoros kapcsolatban maradtak a franciákkal, akiket Zrínyi rendszeresen megvendégt, majd eltávozásukkor gazdagon megajándékozta őket. Kölcsönös ajándékozások és különféle eszmecserék mellett Vitnyédy az egyik francia nemessel, Guitry márkival titkos politikai tárgyalásokat is folytatott. A francia tisztekkel folytatott megbeszélések nagy valószínűséggel a titkos diplomáciai kapcsolatokon kívül álló tárgyban folyhattak. A bécsi udvar által megfigyelt Zrínyi e tárgyalások során mindvégig a háttérben maradt. A francia tisztek távozása után Bécsbe érkező Grémonville francia rezidens személye új lendületet adott a titkos tárgyalásoknak. Zrínyi élete utolsó heteinek lázas politikai tervezgetéseire csak későbbi adatok alapján lehet következtetni. Vitnyédy 1666-ban egy tervezetet adott át Grémonville-nek, amelyben hivatkozott Zrínyi és Guitry márki 1664-es egyeztetéseire, amelyek szerint XIV. Lajosnak felajánlották volna a magyar koronát, és az őt helyettesítő Zrínyi pedig francia segítséggel űzte volna ki a törököt Magyarország területéről és vitte volna végbe a Habsburgoktól való elszakadást is.²⁶

Az 1664-es esztendő számos szempontból fordulópontot jelentett a magyar–francia kapcsolatok történetében. 1663–1664 folyamán elsősorban Turenne marsall hatására a francia királyi udvar felismerte a magyar elégedetlennel való kapcsolatok fontosságát. Ebben elévülhetetlen szerepet játszott Ruvigny márki és a fiatal Bethlen Miklós, de rajtuk kívül meg kell említeni Hugues de

23 Hausner Gábor, A szentgotthárdi csatában részt vett franciák bejegyzései Vitnyédy Pál album amicorumában. In: „Szentgotthárd–Vasvár 1664”, 46–58.

24 Lásd Kosáry Domokos, Français en Hongrie en 1664. *Revue d'Histoire Comparée* 1946, 29–65. Vö. Klaniczay, *Zrínyi Miklós*, 780–791.

25 Le Maistre, *Voyage en Allemagne*, 193. (Fordította: Tóth Ferenc.)

26 Klaniczay, *Zrínyi Miklós*, 792–796.

Lionne külügyminisztert is, aki már 1663 első hónapjaiban értesült a kapcsolat-felvételről, valamint az érintett francia közép-európai külképviseletek vezetőit, elsősorban Grémonville bécsi rezidentst és Bonsy velencei francia nagykövetet. A konkrét cselekvésre természetesen korai volt még az helyzet. Maga XIV. Lajos király visszaemlékezéseiben (*Mémoires de Louis XIV*) az 1666-os év eseményeinél említette meg Zrínyi gróffal – minden bizonnyal Zrínyi Péterrel – való titkos levelezését, amelynek célja a magyarországi zavarkeltés volt egy esetleges, császárral folytatandó háború esetén.²⁷ A francia király saját bevallása szerint ekkor gondolt először komolyan a magyar elégedetlenség mozgalmának támogatására. Zrínyi személye mindenképpen ideálisnak tűnhetett, hiszen a korabeli médiumok révén Európa-szerte ismert, eredeti gondolkodású, a magyar rendek által támogatható személynek tűnt a francia diplomácia számára egészen 1664 novemberében bekövetkezett haláláig. Ekkor a karizmatikus Zrínyi Miklós helyét testvére, Zrínyi Péter és Frangepán Ferenc Kristóf foglalták el, és léptek kapcsolatba a francia királyi udvarral. A titkos levelezésüket franciaországi és horvátországi források is megerősítik, és – mint ismeretes – az összeesküvésük kudarca után e kapcsolat végzetes következményekkel járt számukra.²⁸ Zrínyi Miklós egyébként eléggé lesújtó véleményt alkotott a franciákról *Az török áfium ellen való orvosság* című munkájában. A történelmi példákkal is alátámasztott kissé sztereotipikus megítélésben keveredett a korban divatos *furia francese* hadiszellemeinek kritikája és a Magyarországtól viszonylag távol eső ország eltérő államérdekeinek bölcs felismerése: „Francuz nemzetről van mit mondanunk. Ez a nemzet bizonyára hadakozó, dicsőséges, hatalmas, de az is nyilván nagyon, mikor nem magának keres s nem magának hadakozik, nem igen sok jót várhatni tőle. A mi magyar históriánk két példát mutat felőlük, egyik, mikor Nikápoly alatt Zsigmond király a harcot a francuzok miatt elveszté, az másik a pápai árulást. Egyikbül sem csinálhattunk magunknak felőlük kívánatos emlékezetet. Ahhoz a francuz, ha győzedelmes, eltűrhetetlen, ha nyomorodott, semmirekellő.”²⁹

27 „J’entretenois encore une secrète intelligence avec le comte de Serin pour faire naître quelque trouble en Hongrie, si j’entrais en guerre avec l’empereur.” Charles Dreyss (ed.), *Mémoires de Louis XIV pour l’instruction du Dauphin*. I, Paris (Didier), 1860, 113.

28 Zrínyi és Frangepán francia levelezésének forrásaihoz lásd Kont Ignác, *Bibliographie française de la Hongrie (1521–1910) avec un Inventaire sommaire des documents manuscrits (Travaux de la Conférence d’Etudes hongroises à la Sorbonne)*. Paris (Ernest Leroux), 1913, 213–215. Vesna Lisičić, *Pisma kažu... Rukopisi na francuskom jeziku u ostavštini grofova Zrinskih*. Zagreb, 2009. (Nataša Štefanec szíves közlése.)

29 *Zrínyi Miklós összes művei*. Budapest, 2003, 406.

ZRÍNYI AND THE FRENCH IN HUNGARY IN 1664

Summary

In the Early Modern Era, France cultivated particularly good ties with the Ottoman Empire, which in the 17th century were troubled only by small political shifts. Since the young Louis XIV would have seriously undermined his own prestige within Europe by maintaining this alliance with the Ottomans, he accepted roles in many symbolically important military measures against the Ottoman Empire. Among these measures, the most important were the support he provided for the Cretan War, the steps taken against buccaneers, and the support troops he sent to Hungary in 1664. On 12 January 1664, Louis XIV promised Count Strozzi, the ambassador of Emperor Leopold I, to send the French military forces to Hungary. He had two goals in dispatching these forces: he sought to make a clear show of military support and he sought to deepen his ties to the discontented Hungarian Estates. The commander of the French support army was Count Jean de Coligny-Saligny. The French troops played an important role in the Battle of Saint Gotthard, and the reports they issued all over Europe made this very clear to the public at the time. According to the available sources, immediately after the battle, close ties developed between the French noblemen and the members of the Hungarian delegation, who were closely tied to Zrínyi. When Zrínyi and the French officers met in Vienna, this relationship deepened. Grémonville, who arrived in Vienna after the French officers had left, gave an additional thrust to the secret negotiations. One can only draw conclusions concerning the feverish political planning in which Zrínyi engaged in the last weeks of his life on the basis of later data. After Miklós Zrínyi's death, his brother Péter Zrínyi and Fran Krsto Frankopan took his place and entered into ties with the French royal court. French and Croatian sources reveal that they engaged in secret correspondence, and following the discovery of their conspiracy against Leopold I, this had fateful consequences for them. Thus, in a manner that is perhaps surprising, the arrival of the French forces in Hungary in 1664 became the point of departure for later cooperation between the Hungarian Estates and French diplomats.